

Ingrediënten van Effectieve Ouderbegeleiding bij Gedragsproblemen van Jonge Kinderen

Patty Leijten¹

¹*Universiteit van Amsterdam*

Samenvatting Om gedragsproblemen te voorkomen en behandelen wordt bij jonge kinderen ouderbegeleiding geadviseerd. Meer dan 200 randomized controlled trials en tientallen meta-analyses laten zien dat ouderbegeleiding het gedrag van ouders en kinderen succesvol kan veranderen. Maar omdat onderzochte ouderbegeleidingsprogramma's vaak relatief complexe inhoud en kosten met zich meebrengen, en doorgaans weinig handvatten bieden voor hoe professionals de begeleiding kunnen aanpassen aan de behoeften van individuele gezinnen, maken veel professionals gebruik van eigen vormen van ouderbegeleiding. Recente ontwikkelingen in het identificeren van kenmerken van effectieve ouderbegeleiding kunnen een brug slaan tussen empirisch ondersteunde programma's en ouderbegeleiding van hulpverleners en ouders die geen toegang hebben tot deze programma's. Dit artikel geeft een overzicht van deze ontwikkelingen en hun belangrijkste bevindingen.

Trefwoorden gedragsproblemen, ouderbegeleiding, werkzame elementen, kernelementen

Artikelgeschiedenis

Ontvangen: 25 februari 2022
Geaccepteerd: 30 september 2022
Online: 28 oktober 2022¹

Contactpersoon

Patty Leijten, p.leijten@uva.nl

Copyright

© Author(s); licensed under Creative Commons Attribution 4.0. This allows for unrestricted use, as long as the author(s) and source are credited.

Financiering Onderzoek

Dit artikel is mede mogelijk gemaakt door financiering van ZonMw (projectnummer 636320007) en NWO (projectnummer VI.Vidi.201.065).

Belangen

De auteur heeft geen belangen te vermelden.

1 Inleiding

Gedragsproblemen bij kinderen kenmerken zich door dwars en opstandig gedrag, prikkelbaar en driftig gedrag, anderen opzettelijk ergeren en agressie (American Psychiatric Association, 2013). Gedragsproblemen ondermijnen het welzijn van kinderen en hun relaties met ouders en leeftijdsgenoten (Moffitt & Scott, 2008). Zonder effectieve begeleiding kunnen gedragsproblemen leiden tot verdere verstoringen in de psychologische, sociale en schoolse vaardigheden van kinderen (Campbell et al., 2000; Odgers et al., 2008). De afgelopen jaren heb ik samen met collega's van onder andere de Universiteit van Amsterdam en de Universiteit van Oxford onderzoek gedaan naar welke ingrediënten van ouderbegeleiding bijdragen aan het succesvol terugdringen van gedragsproblemen bij kinderen. Dit artikel biedt een overzicht van onze onderzoekresultaten en, aan de hand van een systematische literatuurstudie, de bredere literatuur op dit onderwerp.

Gedragsproblemen bij kinderen komen tot stand door een samenspel van aangeboren kenmerken van kinderen (o.a. temperament en executieve functies) en omgevingsinvloeden (o.a. opvoedgedrag van ouders en buurtveiligheid) (Frick & Morris, 2004; Ingoldsby & Shaw, 2002; Ogilvie et al., 2011; Sulik et al., 2015). Ouders kunnen gedragsproblemen bij kinderen onbedoeld en ongewild versterken door verstoringen in de ouder-kind relatie (bijvoorbeeld een afname van ouderlijke warmte bij langdurig moeilijk gedrag van kinderen; Sulik et al., 2015), disfunctionele gedachten (bijvoorbeeld overschatting van de mate waarin kinderen hun gedrag kunnen controleren, of gebrekkig vertrouwen in ouderlijke opvoedcompetentie; Jones & Prinz, 2005) en suboptimale reacties op gedragsproblemen (bijvoorbeeld kinderen met verbaal of fysiek geweld dwingen om te gehoorzamen, of toegeven aan dwingend gedrag van kinderen) (Smith et al., 2014). Dit kan ertoe leiden dat ouders en kinderen verstrikt raken in patronen van dwingende interacties die steeds moeilijker te doorbreken zijn (Patterson, 1982).

In patronen van dwingende interactie versterken ouders en kinderen negatief dwingend gedrag in elkaar. Een voorbeeld: vader vraagt Nora om aan tafel te komen om te eten. Nora weigert, wat vader irriteert. Deze irritatie leidt tot een woedeaanval bij Nora, wat het voor vader nog moeilijker maakt om rustig en standvastig te blijven. Als vader besluit om toe te geven aan Nora's wens om niet aan tafel te komen, beloont hij de woedeaanval van Nora, die leert dat ze met een woedeaanval kan krijgen wat ze wil (operante leertheorie; Skinner, 1950). Maar toegeven werkt ook voor vader belonend, omdat Nora hierdoor tijdelijk weer rustig en tevreden is; Nora krijgt immers haar zin. Dit vergroot de kans dat Nora in de toekomst vaker een woedeaanval zal inzetten en vader vaker zal toegeven. Als vader zich bewust is van dit risico en wil voorkomen dat hij toegeeft aan Nora's woedeaanval, ziet hij wellicht geen andere mogelijkheid om Nora aan tafel te krijgen dan dreigen met straf of met verbaal of fysiek geweld. Maar ook met deze reactie van vader raken Nora en vader verder verstrikt in hun patroon van negatieve en dwingende interactie. Nora leert van vader dat je met dreigen en geweld kunt krijgen wat je wil (sociale leertheorie; Bandura & Walters, 1963) en vader leert dat hij hard moet optreden als hij wil dat Nora gehoorzaamt (operante leertheorie; Skinner, 1950). Dit vergroot de kans dat Nora in de toekomst dreiging en geweld zal inzetten als ze iets wil en dat vader vaker hard zal optreden als hij Nora wil laten gehoorzamen.

2 Ouderbegeleiding bij Gedragsproblemen

Omdat ouders een belangrijke rol spelen bij de instandhouding en verdere ontwikkeling van gedragsproblemen, wordt voor de preventie en behandeling van gedragsproblemen ouderbegeleiding geadviseerd (de Lange et al., 2018). De term ouderbegeleiding wordt in dit artikel gebruikt als verzamelnaam voor verschillende manieren waarop ouders met kinderen met gedragsproblemen worden begeleid, van individuele oudergesprek-

ken tot geprotocolleerde groepstrainingen. Ouderbegeleiding wordt vooral geadviseerd bij jongere kinderen met gedragsproblemen – kinderen in de peutertijd, kleutertijd en onderbouw van de basisschool. Bij oudere kinderen met gedragsproblemen is het vaak nodig om het kind zelf en de bredere omgeving te betrekken (McCart et al., 2006).

Ouderbegeleiding richt zich vaak op het versterken van de ouder-kind relatie en het sturen van het gedrag van kinderen met behulp van leertheoretische principes (Weisz & Kazdin, 2015). Deze gecombineerde benadering met relationele en leertheoretische ingrediënten is ontwikkeld door Constance Hanf in de tweede helft van de twintigste eeuw en wordt toegepast in de meeste empirisch ondersteunde ouderbegeleidingsprogramma's voor gedragsproblemen bij kinderen (Kaehler et al., 2016).

Deze programma's bestaan uit geprotocolleerde sessies met als doel het vergroten van de kennis van ouders over de ontwikkeling van kinderen (bijvoorbeeld welk gedrag past bij het ontwikkelingsniveau van het kind), het versterken van adaptieve gedachten (bijvoorbeeld ouderlijke gevoelens van zelf-effectiviteit wat betreft het beïnvloeden van het gedrag van kinderen) en het sturen van het gedrag van kinderen middels differentiële bekrachtiging (het belonen van gewenst gedrag en het voorkomen van de beloning van ongewenst gedrag) (Weisz & Kazdin, 2010). Veel programma's maken hierbij gebruik van standaard gedragsveranderingstechnieken zoals modeling en rollenspelen (Abraham & Michie, 2008). Sommige programma's worden individueel aangeboden (bijvoorbeeld Parent-Child Interaction Therapy; Zisser & Eyberg, 2010; <https://www.nji.nl/interventies/parent-child-interaction-therapy-pcit>), andere programma's in groepsverband (bijvoorbeeld Incredible Years, in Nederland ook wel bekend onder de naam Pittige Jaren; Webster-Stratton & Reid, 2010; <https://www.nji.nl/interventies/incredible-years>).

Er is veel onderzoek gedaan naar de effectiviteit van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen. Meer dan 200 *randomized controlled trials* en tientallen meta-analyses laten zien dat deze programma's het gedrag van ouders en kinderen positief kunnen beïnvloeden (Leijten et al., 2019; Menting et al., 2013; Mingebach et al., 2018). We zien deze effecten voor verschillende programma's en voor verschillende culturele groepen in Nederland en Vlaanderen (Abrahamse et al., 2016; Braet et al., 2009; Leijten et al., 2017; Menting et al., 2014). De effecten blijven in veel gevallen ook in de maanden en jaren na afloop van de begeleiding bestaan (van Aar et al., 2017).

Veel gezinnen met gedragsproblemen ontvangen echter geen empirisch ondersteunde ouderbegeleidingsprogramma's (Weisenmuller & Hilton, 2021). Deze programma's eisen vaak een betaalde training van professionals en kosten voor trainingsmateriaal. Veel organisaties kunnen dit niet betalen. Gelukkig is het materiaal van steeds meer programma's vrij verkrijgbaar (bijvoorbeeld Behavioral Parent Training Groningen–Groep; Van den Hoofdakker et al., 2007; <https://www.nji.nl/interventies/behavioral-parent-training-groningen-groep-bptg-g>). Een andere belemmering is dat geprotocolleerde programma's door professionals soms als rigide worden ervaren en te weinig handvatten bieden voor personalisatie (Lilienfeld et al., 2003). Professionals komen hierdoor in een

spagaat terecht: het is vaak niet mogelijk om volledige protocollen te volgen, maar afwijken van protocollen kan ten koste gaan van de effectiviteit van het programma. Tot slot wordt een deel van de empirisch ondersteunde programma's in groepen aangeboden. Voor kleinere organisaties geldt dat niet altijd voldoende gezinnen in korte tijd instromen om geregeld nieuwe groepen te starten, waardoor ouders soms lang moeten wachten op begeleiding. Veel organisaties bieden daarom individuele ouderbegeleiding waarvan de inhoud soms gedeeltelijk en soms niet is geprotocolleerd.

Om professionals in staat te stellen ouderbegeleiding te baseren op de best beschikbare wetenschappelijke evidentie over wat werkt bij ouderbegeleiding, is het belangrijk niet alleen onderzoek te doen naar de effectiviteit van complete ouderbegeleidingsprogramma's – hierover is immers al veel bekend – maar ook naar de kenmerken van effectieve ouderbegeleiding. Weten dat programma X gedragsproblemen kan verminderen is vooral zinvol als professionals programma X ook daadwerkelijk kunnen en zullen gebruiken. Weten wat de effectieve ingrediënten zijn van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen (zoals zijn toegepast in programma X, maar die ook toegepast kunnen worden in andere begeleidingsvormen) stelt professionals in staat deze ingrediënten in te zetten in de begeleiding van hun gezinnen, ongeacht of zij hiervoor een specifiek programma gebruiken of niet.

3 Totstandkoming van dit Overzicht

Voor dit artikel is gebruikgemaakt van de systematische literatuurreview van Leijten, Weisz en Gardner (2021). Zij hebben de literatuur over de effectiviteit van individuele ingrediënten van psychosociale interventies in kaart gebracht. Voor dit artikel zijn uit deze review de studies geselecteerd die specifiek hebben gekeken naar de rol van individuele ingrediënten van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen. Hierbij is gekeken naar de invloed van deze ingrediënten op de vermindering van gedragsproblemen van kinderen op korte en, indien beschikbaar, langere termijn.

Er waren geen aanvullende inclusie- of exclusiecriteria. Zo zijn alle typen studies, ongeacht studiedesign, meegenomen. De reden hiervoor is dat verschillende studiedesigns complementair zijn: ze hebben elk voor- en nadelen, waardoor meerdere typen designs nodig zijn om te begrijpen welke ingrediënten bijdragen aan effectieve ouderbegeleiding bij gedragsproblemen. Een veelgebruikte manier is bijvoorbeeld toetsen of de aanwezigheid van het ingrediënt in de interventie samenhangt met de effectiviteit van de interventie (Leijten, Weisz et al., 2021). Met andere woorden: zijn interventies *met* dit ingrediënt effectiever dan interventies *zonder* dit ingrediënt? Deze methode wordt vaak toegepast in meta-analyses die de effectiviteit van interventies met verschillende ingrediënten vergelijken (Kaminski et al., 2018; Leijten et al., 2019). Een andere manier is het experimenteel manipuleren van de aanwezigheid van een ingrediënt in een interventie en het effect hiervan op de effectiviteit van de interventie onderzoeken. Met

andere woorden: leidt implementatie van dit ingrediënt tot effectieve(re) interventie? Deze methode wordt vaak toegepast in experimentele studies (Leijten et al., 2016).

Ik definieer ingrediënten van ouderbegeleiding als individuele elementen van de begeleiding waarvan verwacht wordt dat ze een unieke bijdrage leveren aan het verminderen van de gedragsproblemen van kinderen. Ingrediënten kunnen betrekking hebben op (i) de inhoud van de begeleiding, zoals de technieken die ouders leren om het gedrag van kinderen te sturen, (ii) werkvormen, zoals video's of rollenspelen, en (iii) de structuur van de begeleiding, zoals individuele of groepsessies. In de internationale literatuur wordt ook wel gesproken van *active components* (Leijten, Weisz et al., 2021), *elements of therapeutic change* (Institute of Medicine, 2015) en *kernel*s (Embry & Biglan, 2008).

4 Inhoud van Ouderbegeleiding

4.1 Theoretische Oriëntatie

Ouderbegeleiding baseert zich op verschillende theorieën over hoe ouders de ontwikkeling van gedragsproblemen beïnvloeden. Ouderbegeleiding gebaseerd op leertheoretische principes leert ouders hoe ze het gedrag van hun kind kunnen sturen middels differentiële bekrachtiging: het belonen van gewenst gedrag (bijvoorbeeld met complimenten of een beloningssysteem) en het uitblijven van een beloning of negatieve gevolgen voor ongewenst gedrag (bijvoorbeeld door het negeren van ongewenst gedrag in plaats van toegeven aan wat het kind wil). Ouderbegeleiding gebaseerd op relationele perspectieven leert ouders hoe ze de relatie met hun kind kunnen versterken, door alert te zijn op de behoeften van hun kind en hier responsief en autonomie ondersteunend op te reageren. Ouderbegeleiding gebaseerd op cognitieve principes leert ouders zich bewust te zijn van hoe gedachten over hun kind en over zichzelf bepalen hoe zij reageren op hun kind en richt zich bijvoorbeeld op het versterken van gevoelens van opvoedcompetentie of het verminderen van gedachten over wie schuld heeft aan het gedrag van het kind.

Ouderbegeleiding gebaseerd op elk van deze principes kan effectief zijn (Havighurst et al., 2010; Mouton et al., 2018; Ogden & Hagen, 2008). Studies die ouders willekeurig toewijzen aan begeleiding gebaseerd op verschillende theorieën vinden vaak geen verschillen in effectiviteit (bijvoorbeeld Stattin et al., 2015), al vinden sommige studies dat bij ouderbegeleiding gebaseerd op leertheoretische principes effecten sneller zichtbaar zijn dan bij programma's gebaseerd op relationele principes (Högström et al., 2017). Maar hoewel studies zijn gedaan naar programma's gebaseerd op elk van de drie principes, is de evidentie het meest robuust voor programma's gebaseerd op leertheoretische principes (bijvoorbeeld Behavioral Parent Training Groningen–Groep) of programma's die leertheoretische principes combineren met relationele principes (bijvoorbeeld Incredible Years en Parent-Child Interaction Therapy). Naar deze programma's zijn de meeste

studies gedaan en de resultaten van deze studies zijn het meest consistent (Leijten et al., 2019). Kennis over de effectiviteit van het veranderen van ouderlijke cognities is beperkter. Er loopt een aantal nieuwe studies naar deze benadering (bijvoorbeeld Leijten, Melendez-Torres et al., 2021), maar meer onderzoek is nodig om te weten of deze benadering unieke toegevoegde waarde heeft en welke gezinnen hier het meest van profiteren.

Twee recente bevindingen zijn hier belangrijk: allereerst zijn er aanwijzingen dat preventie en effectieve behandeling deels een andere benadering lijken te vragen. Zo lijkt het bij behandeling vooral effectief om relationele en leertheoretische principes te combineren en bij preventie om specifiek leertheoretische principes in te zetten (Leijten, Melendez-Torres et al., 2018). Ten tweede laat steeds meer onderzoek zien dat meer inhoud – het combineren van meerdere theoretische principes – niet altijd beter is. Programma's met een duidelijke focus in theoretische oriëntatie zijn gemiddeld effectiever dan programma's die zoveel mogelijk elementen van verschillende theorieën combineren (Kaminski et al., 2018; Leijten et al., 2022).

4.2 Psycho-educatie

Ouderbegeleiding start vaak met psycho-educatie: uitleg over typisch en atypisch gedrag bij kinderen en over hoe ouders en kinderen elkaars gedrag beïnvloeden. Er is weinig onderzoek gedaan naar de mate waarin aandacht voor psycho-educatie als apart element belangrijk is voor effectieve ouderbegeleiding. Twee meta-analyses vonden dat programma's met expliciete psycho-educatie niet effectiever waren dan programma's zonder expliciete psycho-educatie (Kaminski et al., 2018; Leijten et al., 2019). Mogelijk is het niet essentieel om psycho-educatie als apart element op te nemen in ouderbegeleiding en vergroten ouders ook via bijvoorbeeld gesprekken over de voor- en nadelen van verschillende opvoedtechnieken hun kennis over de onderwerpen waar psycho-educatie zich doorgaans op richt.

Bij sommige vormen van ouderbegeleiding is psycho-educatie het primaire of enige ingrediënt. Dit zijn doorgaans korte programma's (bijvoorbeeld een of twee sessies) die kunnen worden bijgewoond door grote groepen ouders (bijvoorbeeld de Triple P seminar series; Mejía et al., 2015). Omdat dit een relatief goedkope vorm van ouderbegeleiding is, kan het een aantrekkelijke vorm zijn om in te zetten als universele preventiemaatregel, of wanneer weinig middelen beschikbaar zijn. Onderzoek naar deze korte programma's voor psycho-educatie in verschillende landen (veelal buiten Europa) laat zien dat deze programma's effectief kunnen zijn om gedragsproblemen terug te dringen (Jordans et al., 2013; Sumargi et al., 2015). De klinische ervaring van veel professionals is echter dat persoonlijke begeleiding en oefening nodig zijn om duurzame verandering in ouder-kind interacties te bewerkstelligen, in elk geval in gezinnen met zwaardere problematiek (Forgatch et al., 2004).

4.3 Positieve Bekrchtiging van Gewenst Gedrag: Complimenten en Beloningen

Veel programma's moedigen ouders aan om complimenten en beloningen te gebruiken om gewenst gedrag bij kinderen te versterken. Dit is gebaseerd op leertheoretische principes (Skinner, 1950) die stellen dat het belonen van gewenst gedrag (verbaal met een compliment of nonverbaal met bijvoorbeeld een knuffel of een stickerkaart) leidt tot een toename van gewenst gedrag. Twee meta-analyses laten zien dat programma's die ouders aanmoedigen om complimenten en beloningen te gebruiken om gewenst gedrag te versterken inderdaad effectiever zijn dan programma's die dit niet doen (Kaminski et al., 2008; Leijten et al., 2019). Als we echter kijken naar experimentele studies, dan zijn de bevindingen minder consistent. Meerdere experimentele studies suggereren dat complimenten geven voor gewenst gedrag ervoor zorgt dat dwars en opstandig gedrag vermindert (Leijten et al., 2016; van Aar et al., 2021). Overzichtsstudies laten echter zien dat deze effecten niet consistent zijn (Owen et al., 2012; Leijten, Gardner et al., 2018).

Hoewel dit artikel specifiek gaat over complimenten voor gewenst gedrag als onderdeel van ouderbegeleiding om gedragsproblemen te verminderen, is de bredere literatuur over de effecten van complimenten op kinderen te belangrijk om hier te negeren. Complimenten gericht op persoonlijke kwaliteiten van het kind (bijvoorbeeld 'Wat ben jij slim!') of overdreven complimenten (bijvoorbeeld 'Dat heb je echt fantastisch goed gedaan!' in reactie op een tekening die in een paar minuten is gemaakt), hebben negatieve effecten op de emoties, motivatie en het gedrag van kinderen (Brummelman et al., 2014; Kamins & Dweck, 1999). Ook kan het averechts werken om kinderen te belonen voor gedrag waarvoor ze intrinsiek gemotiveerd zijn – in deze gevallen kunnen complimenten gewenst gedrag doen afnemen in plaats van versterken (Henderlong & Lepper, 2002; Warneken & Tomasello, 2008). Deze bevindingen laten zien dat hoewel complimenten traditioneel worden gezien als onderdeel van 'positief opvoeden', ze complexe gevolgen hebben die niet noodzakelijkerwijs alleen maar positief zijn. Brummelman (2020) geeft een overzicht van deze bevindingen.

Samengevat zijn er aanwijzingen dat positieve bekrchtiging van gewenst gedrag ervoor kan zorgen dat dwars en opstandig gedrag vermindert bij kinderen met gedragsproblemen, maar dat positieve bekrchtiging van gewenst gedrag ook negatieve effecten kan hebben en daarom met voorzichtigheid ingezet moet worden.

4.4 Ongewenst Gedrag Negeren en Apart Zetten ('Time-Out')

Ouderbegeleiding gebaseerd op leertheoretische principes richt zich op het voorkomen van bekrchtiging van dwars en opstandig gedrag. Als dwars en opstandig gedrag niet belonend is voor kinderen, zo is de gedachte, dan zullen kinderen dit gedrag steeds minder inzetten. Bij negeren reageren ouders niet op hetgeen het kind doet of vraagt. Ouders zeggen bijvoorbeeld 'nee, je mag niet op mijn telefoon' en reageren vervolgens niet meer als het kind blijft vragen om de telefoon. Negeren wordt doorgaans ingezet bij

mild dwars en opstandig gedrag – gedrag waarbij ingrijpen niet noodzakelijk is. Bij apart zetten (ook wel bekend als ‘time-out’) halen ouders het kind uit de situatie waarin het dwarse en opstandige gedrag voorkwam (bijvoorbeeld een ruzie met broer of zus om speelgoed). Ouders kunnen kinderen hierbij bijvoorbeeld voor een aantal minuten op een stoeltje in een andere kamer zetten. Deze procedure, zo is de gedachte, voorkomt dat het kind beloond wordt voor dwars en opstandig gedrag (bijvoorbeeld als speelgoed succesvol wordt afgepakt) en ouder en kind krijgen gelegenheid om elk hun eigen emoties te reguleren. Een time-out wordt doorgaans geadviseerd bij agressie en andere vormen van gedrag waarbij ingrijpen noodzakelijk is (Webster-Stratton & Reid, 2010).

Wetenschappelijk bewijs voor de effectiviteit van apart zetten om gehoorzaamheid bij kinderen te vergroten is relatief sterk. Meta-analyses laten zien dat ouderbegeleidingsprogramma's die gebruikmaken van apart zetten effectiever zijn dan ouderbegeleidingsprogramma's die geen gebruikmaken van apart zetten (Kaminski et al., 2008), vooral voor kinderen met ernstigere gedragsproblemen (Leijten et al., 2019). Daarnaast laten experimentele studies zien dat apart zetten een effectieve techniek is om dwars en opstandig gedrag te verminderen (Leijten, Gardner et al., 2018). Van alle inhoudelijke ingrediënten van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen is apart zetten misschien wel het best onderzocht, inclusief verschillende manieren waarop ouders dit kunnen inzetten (Bean & Roberts, 1981; Roberts, 1988). Belangrijk om bij het onderzoek naar apart zetten op te merken, is dat dit onderzoek zich doorgaans specifiek richt op gehoorzaamheid van kinderen. Dit onderzoek beantwoordt niet de vraag of apart zetten in het algemeen een ‘goede’ opvoedtechniek is en sommige wetenschappers, professionals en ouders vragen zich af of apart zetten in sommige situaties schadelijk kan zijn voor kinderen (Riley et al., 2017; Siegel & Bryson, 2014). Als het doel van ouderbegeleiding echter is om de gehoorzaamheid van kinderen met gedragsproblemen te laten toenemen, dan kan zorgvuldige toepassing van apart zetten hiervoor zeer effectief zijn. Dadds en Tully (2019) geven een overzicht van de verschillende perspectieven op apart zetten.

Het wetenschappelijk bewijs voor de effectiviteit van negeren om dwars en opstandig gedrag te verminderen is beperkter. Een meta-analyse vond dat ouderbegeleidingsprogramma's die gebruikmaken van negeren niet effectiever zijn dan ouderbegeleidingsprogramma's die geen gebruikmaken van negeren (Leijten et al., 2019). Andere meta-analyses die in dit artikel worden besproken hebben negeren niet onderzocht als apart ingrediënt. Experimentele studies laten zien dat negeren effectief is om gehoorzaamheid bij kinderen te versterken (Reid et al., 1999; Leijten, Gardner et al., 2018), maar naar negeren is minder onderzoek gedaan dan naar apart zetten.

4.5 Duidelijk Instructies

Een soms minder zichtbaar maar veelgebruikt ingrediënt van ouderbegeleiding is het geven van duidelijke instructies aan kinderen. Deze techniek is onderdeel van ‘proactief opvoeden’ – technieken die ouders kunnen inzetten om dwars en opstandig gedrag te

voorkomen, in plaats van technieken die ouders kunnen inzetten als dwars en opstandig gedrag zich voordoet. Het uitgangspunt bij deze techniek is dat hoe ouders instructies formuleren van invloed is op hoe kinderen de instructie interpreteren, ervaren en hier op reageren. Ouderbegeleidingsprogramma's adviseren ouders doorgaans om directe instructies te geven (Kaehler et al., 2016): instructies die duidelijk maken welk concreet gedrag de ouder wenst ('ik wil dat je zachtjes praat' of 'leg alle legoblokjes in de doos'). Het tegenovergestelde van directe instructies zijn instructies die te algemeen zijn ('ik wil dat je normaal doet' of 'zorg dat het weer netjes wordt') of kinderen vragen om iets niet te doen ('schreeuw niet zo' of 'laat de legoblokjes niet rondslingeren').

Meta-analyses die de effectiviteit van ouderbegeleiding met dit element vergelijken met de effectiviteit van ouderbegeleiding zonder dit element vonden geen verschillen (Kaminski et al., 2008; Leijten et al., 2019). Een aantal experimentele studies suggereert echter dat directe instructies gehoorzaamheid inderdaad vergroten (Roberts et al., 1978). Dit is mogelijk vooral in de peuterleeftijd het geval; oudere kinderen begrijpen indirecte instructies beter (Elrod, 1987).

4.6 Kindgericht Spelen

Bijna alle ouderbegeleidingsprogramma's bevatten elementen gericht op het versterken van de kwaliteit van de ouder-kind relatie. In sommige programma's zijn deze adviezen relatief algemeen: samen leuke dingen ondernemen (bijvoorbeeld spelletjes doen, voorlezen, muziek maken of dansen) en betrokken zijn bij de activiteiten van kinderen (meespelen met denkbeeldig spel of helpen met het bouwen met blokken of lego). In andere programma's zijn deze adviezen juist heel specifiek. Een van deze specifieke adviezen is kindgericht spelen (internationaal ook wel bekend als 'the child's game'; Kotler & McMahon, 2004) waarbij ouders in spel de leiding volgen van hun kind en het spel niet sturen door vragen, instructies en kritiek te vermijden.

De meta-analyse van Kaminski en collega's (2008) heeft kindgericht spelen niet als apart element onderzocht. Leijten, Gardner en collega's (2018) vonden dat ouderbegeleidingsprogramma's met kindgericht spelen effectiever waren dan ouderbegeleidingsprogramma's zonder kindgericht spelen, maar alleen bij kinderen met ernstigere gedragsproblemen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de ouder-kindrelatie vooral onder druk staat in gezinnen met kinderen met ernstigere gedragsproblemen en dat deze gezinnen daarom meer baat hebben bij dit element. In universele en selectieve preventie was ouderbegeleiding met kindgericht spelen niet effectiever dan ouderbegeleiding zonder kindgericht spelen.

Bevindingen van experimentele studies zijn inconsistent. Sommige studies vinden dat kindgericht spelen de gehoorzaamheid bij kinderen vergroot (Parpal & Maccoby, 1985; Wahler & Meginnis, 1997); andere studies vinden dit alleen voor kinderen met ernstigere gedragsproblemen (Kotler & McMahon, 2004). Een studie die kindgericht spelen vergeleek met grenzen stellen en discipline (onder andere negeren), vond dat grenzen

stellen en discipline effectiever was dan kindgericht spelen om gedragsproblemen te verminderen (Eisenstadt et al., 1993). Samengevat laat de literatuur zien dat kindgericht spelen effectief kan zijn, vooral voor kinderen met meer gedragsproblemen en vooral wanneer gecombineerd met gedragsmanagement.

4.7 Sociale en Cognitieve Vaardigheden bij Kinderen Versterken

Veel kinderen met gedragsproblemen lopen vast in relaties met leeftijdsgenoten en op school, wat de gedragsproblemen van kinderen kan versterken (Clark et al., 2002; Hins-haw, 1992). Ouderbegeleiding richt zich daarom soms ook op hoe ouders de bredere ontwikkeling van hun kind kunnen stimuleren. Er zijn vooralsnog geen aanwijzingen dat ouderbegeleiding gericht op deze bredere ontwikkeling van kinderen effectiever is dan ouderbegeleiding specifiek gericht op hoe ouders in hun eigen omgang met hun kind dwars en opstandig gedrag kunnen verminderen (Leijten et al., 2019). Kaminski en collega's (2008) vonden zelfs dat programma's met een bredere focus dan alleen directe opvoedvaardigheden minder effectief waren dan programma's met een specifiekere focus. Mogelijk gaat in deze programma's de focus op de bredere ontwikkeling van kinderen ten koste van de kernelementen in ouderbegeleiding waar gezinnen doorgaans het meeste baat bij hebben, namelijk concrete handvatten voor gedragsmanagement en, bij kinderen met ernstigere gedragsproblemen, het versterken van de ouder-kindrelatie.

5 Werkvormen van Begeleiding

Over welke werkvormen goed werken bij ouderbegeleiding is nog niet zoveel bekend. Hieronder bespreek ik werkvormen waarnaar in elk geval een aantal studies is gedaan.

5.1 Aanwezigheid van het Kind tijdens Sessies

In veel ouderbegeleidingsprogramma's zijn alleen ouders aanwezig; in sommige ouderbegeleidingsprogramma's zijn ook de kinderen zelf aanwezig. Een voorbeeld van een ouderprogramma waarin kinderen zelf aanwezig zijn is Parent-Child Interaction Therapy. Ouders worden in dit programma via een oortje live gecoacht in het omgaan met hun kind. Dit maakt het mogelijk makkelijker voor ouders om dezelfde technieken thuis toe te passen. De meta-analyse van Kaminski en collega's (2008) vond dat programma's waarin ouders tijdens sessies met hun kind oefenden inderdaad effectiever waren dan programma's waarbij kinderen niet aanwezig waren. Bijna alle studies in de meta-analyse van Kaminski en collega's waren studies naar Parent-Child Interaction Therapy, en dit waren doorgaans kleinere studies en van wisselende kwaliteit, wat het moeilijk maakt om in te schatten of de toegevoegde waarde van de aanwezigheid van het kind tijdens sessies ook voor andere programma's werkt. Naar mijn weten zijn er geen experimentele

studies gedaan waarbij een directe vergelijking is gemaakt tussen wel of niet oefenen met het kind tijdens sessies.

5.2 Rollenspel

Nieuwe vaardigheden oefenen, in plaats van ze alleen bespreken, ondersteunt de ontwikkeling van deze vaardigheden (Biggs, 1999). In rollenspelen oefenen met nieuwe technieken is daarom onderdeel van veel ouderbegeleidingsprogramma's. Evidentie voor de toegevoegde waarde van rollenspel in ouderbegeleiding bij gedragsproblemen is inconsistent. Sommige studies vinden dat rollenspel niet effectiever is dan andere technieken (bijvoorbeeld het bekijken van video's die de techniek illustreren) (Kaminski et al., 2008; O'Dell et al., 1980); andere studies vinden dat sommige ouders meer profiteren van ouderbegeleiding met rollenspel dan van alleen lezen en spreken over technieken (Knapp, & Deluty, 1989).

5.3 Video's als Voorbeeld en Feedback

Video's worden op meerdere manieren ingezet bij ouderbegeleiding. Sommige programma's gebruiken algemene video's als voorbeeld om te illustreren wat de effecten van verschillende opvoedtechnieken op het gedrag van kinderen zijn (bijvoorbeeld Incredible Years); andere programma's gebruiken video-opnames van gezinnen zelf om ouders gepersonaliseerde feedback te even op de omgang met hun kind (bijvoorbeeld Video-feedback Intervention to Promote Positive Parenting; VIPP-SD; van Zeijl et al., 2006; <https://www.nji.nl/interventies/video-feedback-intervention-to-promote-positive-parenting-and-sensitive-discipline>). Experimenteel onderzoek laat zien dat voor het leren van opvoedtechnieken voorbeeldvideo's effectiever zijn dan schriftelijk materiaal (Flanagan et al., 1979; O'Dell et al., 1979; Webster-Stratton et al., 1988), hoewel niet alle studies dit bevestigen (O'Dell et al., 1980). Een studie waarin individuele videofeedback werd toegevoegd aan het Incredible Years programma vond dat deze video's de effectiviteit van Incredible Years op het gedrag van ouders verbeterden (Phaneuf & McIntyre, 2007). Het gebruik van video's als voorbeeld of voor feedback kan de effectiviteit van ouderbegeleiding dus versterken.

5.4 Huiswerk

Omdat geregeld oefenen belangrijk is voor gedragsverandering (Biggs, 1999), is huiswerk vaak onderdeel van ouderbegeleiding. Hierbij worden ouders gevraagd om thuis te oefenen met nieuwe technieken en om hier reflectieopdrachten over te maken. Sommige studies laten zien dat ouders die trouw hun huiswerk maken meer profiteren van ouderbegeleiding (Clarke et al., 2015; Högström et al., 2015). We weten echter niet of meer profiteren een gevolg is van huiswerk maken, of dat ouders die merken dat ze profiteren

van de begeleiding meer gemotiveerd zijn om huiswerk te maken. Kaminski en collega's (2008) vonden geen verschil in effectiviteit tussen interventies met huiswerkopdrachten ten opzichte van interventies zonder huiswerkopdrachten. Experimentele studies die huiswerk als onderdeel van ouderbegeleiding manipuleren bestaan naar mijn weten niet. Het lijkt daarom aannemelijk dat het maken van huiswerk, als indicator van geregeld thuis oefenen met nieuwe opvoedtechnieken, helpt bij het veranderen van de gezinsdynamiek, maar hard bewijs ontbreekt. Mogelijk hangt de mate waarin ouders thuis oefenen met technieken uit de ouderbegeleiding af van meer dan alleen huiswerk.

6 Structuur van Begeleiding

6.1 Aantal Sessies

Er zijn aanwijzingen dat kortere ouderbegeleiding met minder sessies effectiever kan zijn dan langere ouderbegeleiding met meer sessies. Deze aanwijzingen komen van meta-analyses die de effectiviteit vergelijken van kortere en langere ouderbegeleiding om ouderlijke sensitiviteit te versterken (Bakermans-Kranenburg et al., 2003) en om kindermishandeling terug te dringen (van der Put et al., 2018), en van video feedback om opvoedgedrag in het algemeen te versterken (Fukkink, 2008). Specifiek voor kinderen met gedragsproblemen weten we dat minder dan acht sessies voldoende kunnen zijn voor betekenisvolle effecten (Tully & Hunt, 2016). Er zijn ook experimentele studies die ouders willekeurig hebben toegewezen aan kortere versus langere ouderbegeleiding. Deze studies laten doorgaans zien dat kortere begeleiding niet meer of minder effectief is dan langere begeleiding (Berkovits et al., 2010; Nixon et al., 2004). Directe vergelijkingen van het aantal sessies binnen studies zijn echter schaars en vaak is de steekproef te klein om verschillen in de effectiviteit van kortere en langere begeleiding te ontdekken. Het minimaal aantal sessies is dus niet bekend, en verschilt ongetwijfeld per gezin, maar we weten op basis van de bredere literatuur dat meer sessies niet per se leiden tot meer effectiviteit. Juist relatief korte en gefocuste begeleiding met heldere doelstellingen lijkt de meeste kans van slagen hebben.

6.2 Individuele of Groepsbegeleiding

Er is geen consistent bewijs dat individuele of groepsbegeleiding effectiever is. Er zijn studies die suggereren dat individuele begeleiding effectiever is (Eyberg & Matarazzo, 1980; Lundahl et al., 2006), studies die suggereren dat individuele programma's niet of zeer beperkt effectiever zijn (Dretzke et al., 2009; Niec et al., 2016; Sutton, 1992) en studies die suggereren dat groepsbegeleiding effectiever is (Pevsner, 1982; Webster-Stratton, 1990). Er is dus geen hard bewijs dat een van beide benaderingen superieur is ten opzichte van de ander.

6.3 Online Programma's

Steeds meer ouderbegeleidingsprogramma's maken gebruik van digitale middelen om ouders te bereiken. Dit varieert van ouderbegeleiding via videobellen tot programma's die ouders zonder begeleiding online doorlopen tot websites of apps met tips of opdrachten (zie Canário et al., 2022, voor een overzicht). Onderzoek laat zien dat online ouderbegeleiding een goed alternatief kan zijn voor traditionele begeleidingsvormen en dat op deze manier mogelijk meer gezinnen bereikt kunnen worden (Spencer et al., 2020; Thongseiratch et al., 2020) – juist ook gezinnen die v oor de hulpverlening soms moeilijk te bereiken zijn (Harris et al., 2020). Goede begeleiding blijft hierbij belangrijk: ouders profiteren vooral van ondersteuning als zij hierbij begeleid worden door een professional (Kling et al., 2010; Morawska & Sanders, 2006).

7 Discussie en Conclusie

Het doel van dit artikel was het samenvatten van wetenschappelijke kennis over de effectieve ingrediënten van ouderbegeleiding bij gedragsproblemen van jonge kinderen. Hoewel deze kennis nog volop in ontwikkeling is, zien we al een aantal patronen ontstaan. Zo lijkt de toegevoegde waarde van sommige elementen van ouderbegeleiding (bijvoorbeeld het versterken van de ouder-kindrelatie) af te hangen van de ernst van de gedragsproblemen, is minder begeleiding (wat betreft inhoud en aantal sessies) soms beter dan meer begeleiding en zijn online programma's een goed alternatief voor traditionele programma's, mits ouders goed worden begeleid. Tabel 1 geeft de kennis uit dit artikel schematisch weer.

Een belangrijke kanttekening bij dit artikel is dat specifiek is gekeken naar ingrediënten van ouderbegeleiding om gedragsproblemen bij jonge kinderen terug te dringen. Voor ouderbegeleiding voor andere doeleinden (bijvoorbeeld bij hechtingsproblemen of internaliserende problemen bij kinderen) zijn mogelijk weer andere ingrediënten van belang. Een andere kanttekening is dat, hoewel de inhoud van dit artikel is gebaseerd op een systematische literatuurstudie, het artikel waarschijnlijk ook kennis mist. Niet alleen praktijkkennis die niet gedocumenteerd is in de wetenschappelijke literatuur, maar ook wetenschappelijke kennis die relevant is om de effectieve ingrediënten van ouderbegeleiding te identificeren, maar niet als zodanig gedocumenteerd is. Tot slot richt dit artikel zich op kennis over de effectiviteit van individuele ingrediënten, terwijl de effectiviteit van ingrediënten mogelijk afhangt van de mate waarin ze in samenhang met andere ingrediënten worden aangeboden en van de volgorde waarin ze worden aangeboden.

Een belangrijke richting voor vervolgonderzoek is het vergaren van kennis over onder welke omstandigheden kansrijke ingrediënten van ouderbegeleiding daadwerkelijk leiden tot verbeteringen in het gedrag van kinderen. We weten inmiddels dat zelfs de meest

Tabel 1 Niveau van wetenschappelijke evidentie voor effectieve ingrediënten van ouderbegeleiding om gedragsproblemen bij jonge kinderen terug te dringen

Theoretische oriëntatie	
Leertheoretisch	Sterke evidentie voor effectiviteit (++)
Relationeel	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
Cognitief	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
Inhoud	
Psychoeducatie	Inconsistente evidentie (+/-)
Positieve bekrachtiging van gewenst gedrag	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
Ongewenst gedrag negeren en time-out	Sterke evidentie voor effectiviteit (++)
Duidelijke instructies	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
Kindgericht spelen	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
Via ouders de sociale- en cognitieve vaardigheden van het kind versterken	Enige evidentie voor <u>ineffectiviteit</u> (-)
Werkvormen	
Aanwezigheid kind	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
Rollenspel	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
Video ter voorbeeld of feedback	Sterke evidentie voor effectiviteit (++)
Huiswerk	Enige evidentie voor effectiviteit (+)
Structuur	
Aantal sessies	Geen evidentie dat meer sessies doorgaans effectiever is – een beperkt aantal gerichte sessies lijkt het meest effectief
Individueel of groep	Geen evidentie dat individuele begeleiding meer of minder effectief is dan groepsbegeleiding
In-person of online	Geen evidentie dat online begeleiding minder effectief is dan in-person begeleiding, mits gezinnen ook online door een professional worden begeleid

Noot. ++: meerdere onafhankelijke studies met bijna uitsluitend consistent bewijs voor effectiviteit; +: beperkt aantal studies met overwegend consistent bewijs voor effectiviteit; +/-: inconsistente resultaten; -: beperkt aantal studies met overwegend consistent bewijs voor ineffectiviteit.

effectieve programma's niet voor alle gezinnen werken. Dit geldt ongetwijfeld ook voor de meest kansrijke ingrediënten. Het uiteindelijke doel van onze zoektocht is dan ook niet de identificatie van de 'beste' ingrediënten, maar kennis over wanneer welk ingrediënt moet worden ingezet om de kans op succesvolle veranderingen in het gedrag en welzijn van individuele kinderen te vergroten. Dit vraagt om de integratie van interventie-onderzoek en fundamenteel onderzoek naar de relevantie en maakbaarheid van risico- en beschermingsfactoren in verschillende gezinnen.

Noten

- 1 Dit artikel is een bewerking van Hoofdstuk 4 van *Family-Based Intervention for Child and Adolescent Mental Health* (Editors J. Allen, D. Hawes en C. Essau) <https://doi.org/10.1017/9781108682053>

Literatuur

- Aar, J. van, Leijten, P., Orobio de Castro, B., & Overbeek, G. (2017). Sustained, fade-out or sleeper effects? A multilevel meta-analysis of parenting interventions for disruptive child behavior. *Clinical Psychology Review, 51*, 153–163. <https://10.1016/j.cpr.2016.11.006>
- Aar, J. van, Leijten, P., Overbeek, G., Thomaes, S., & Rothman, A.J. (2021). Does setting goals enhance parenting intervention effects? A field experiment. *Behavior Therapy, 52*, 418–429. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2020.05.004>
- Abraham, C., & Michie, S. (2008). A taxonomy of behavior change techniques used in interventions. *Health Psychology, 27*, 379–387. <https://10.1037/0278-6133.27.3.379>
- Abrahamse, M.E., Junger, M., Wouwe, M.A. van, Boer, F., & Lindauer, R.J. (2016). Treating child disruptive behavior in high-risk families: A comparative effectiveness trial from a community-based implementation. *Journal of Child and Family Studies, 25*, 1605–1622. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0322-4>
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5e druk). APA
- Bakermans-Kranenburg, M.J., IJzendoorn, M.H. van, Juffer, F. (2003). Less is more: Meta-analyses of sensitivity and attachment interventions in early childhood. *Psychological Bulletin, 129*, 195–215. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.129.2.195>
- Bandura, A. & Walters, R.H. (1963). *Social learning and personality development*. Holt, Rinehart and Winston.
- Bean, A.W., Roberts, M.W. (1981). The effect of time-out release contingencies on changes in child noncompliance. *Journal of Abnormal Child Psychology, 9*, 95–105. <https://doi.org/10.1007/BF00917860>
- Berkovits, M.D., O'Brien, K.A., Carter, C.G., Eyberg, S.M. (2010). Early identification and intervention for behavior problems in primary care: A comparison of two abbreviated versions of parent-child interaction therapy. *Behavior Therapy, 41*, 375–387. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2009.11.002>
- Biggs, J. (1999). What the student does: teaching for enhanced learning. *Higher Education Research & Development, 18*, 57–75. <https://doi.org/10.1080/0729436990180105>
- Braet, C., Meerschaert, T., Merlevede, E., Bosmans, G., Leeuwen, K. van, & Mey, W. de (2009). Prevention of antisocial behaviour: Evaluation of an early intervention programme. *European Journal of Developmental Psychology, 6*, 223–240. <https://doi.org/10.1080/17405620601033194>
- Brummelman, E. (2020). *Psychological perspectives on praise*. Routledge.

- Brummelman, E., Thomaes, S., Orobio de Castro, B., Overbeek, G., Bushman, B.J. (2014). "That's not just beautiful – that's incredibly beautiful!" The adverse impact of inflated praise on children with low self-esteem. *Psychological Science*, 25, 728–735. <https://doi.org/10.1177/0956797613514251>
- Campbell, S.B., Shaw, D.S., & Gilliom, M. (2000). Early externalizing behavior problems: toddlers and preschoolers at risk for later maladjustment. *Development and Psychopathology*, 12, 467–488. <https://doi.org/10.1017/S0954579400003114>
- Canário, A.C., Byrne, S., Creasey, N., Kodyšová, E., Kömürçü Akik, B., Lewandowska-Walter, A., Modić Stanke, K., Pečnik, N., & Leijten, P. (2022). The use of information and communication technologies in family support across Europe: A narrative review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 1488–1500. <https://doi.org/10.3390/ijerph19031488>
- Clarke, A.T., Marshall, S.A., Mautone, J.A., Soffer, S.L., Jones, H.A., Costigan, T.E., Patterson, A., Jawad, A.F., & Power, T.J. (2015). Parent attendance and homework adherence predict response to a family–school intervention for children with ADHD. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 44, 58–67. <https://doi.org/10.1080/15374416.2013.794697>
- Clark, C., Prior, M., & Kinsella, G. (2002). The relationship between executive function abilities, adaptive behaviour, and academic achievement in children with externalising behaviour problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43, 785–796. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00084>
- Dadds, M.R., & Tully, L.A. (2019). What is it to discipline a child: What should it be? A reanalysis of time-out from the perspective of child mental health, attachment, and trauma. *American Psychologist*, 74, 794–808. <https://doi.org/10.1037/amp0000449>
- Dretzke, J., Davenport, C., Frew, E., Barlow, J., Stewart-Brown, S., Bayliss, S., Taylor, R.S., Sandercock, J., & Hyde, C. (2009). The clinical effectiveness of different parenting programmes for children with conduct problems: A systematic review of randomised controlled trials. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 3, 7–16. <https://doi.org/10.1186/1753-2000-3-7>
- Eisenstadt, T.H., Eyberg, S., McNeil, C.B., Newcomb, K., Funderburk, B. (1993). Parent-child interaction therapy with behavior problem children: Relative effectiveness of two stages and overall treatment outcome. *Journal of Clinical Child Psychology*, 22, 42–51. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2201_4
- Elrod, M.M. (1987). Children's understanding of indirect requests. *The Journal of Genetic Psychology*, 148, 63–70. <https://doi.org/10.1080/00221325.1987.9914537>
- Embry, D.D., & Biglan, A. (2008) Evidence-based kernels: Fundamental units of behavioral influence. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 11, 75–113. <https://doi.org/10.1007/s10567-008-0036-x>
- Eyberg, S.M., & Matarazzo, R.G. (1980). Training parents as therapists: A comparison between individual parent-child interaction training and parent group didactic training. *Journal of Clinical Psychology*, 36, 492–499. <https://doi.org/10.1002/jclp.6120360218>
- Flanagan, S., Adams, H.E., Forehand, R. (1979). A comparison of four instructional techniques for teaching parents to use time-out. *Behavior Therapy*, 10, 94–102. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(79\)80012-X](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(79)80012-X)

- Forgatch, M.S., Bullock, B.M., Patterson, G.R., & Steiner, H. (2004). From theory to practice: Increasing effective parenting through role play. The Oregon Model of Parent Management Training (PMTO). In H. Steiner, K. Chang, J. Lock, J. Wilson (eds.). *Handbook of mental health interventions in children and adolescents: An integrated development approach* (pp. 782–813). Jossey-Bass.
- Frick, P.J., & Morris, A.S. (2004). Temperament and developmental pathways to conduct problems. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 33, 54–68. https://doi.org/10.1207/S15374424JCCP3301_6
- Fukink, R.G. (2008). Video feedback in widescreen: A meta-analysis of family programs. *Clinical Psychology Review*, 28, 904–916. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2008.01.003>
- Harris, M., Andrews, K., Gonzalez, A., Prime, H., & Atkinson, L. (2020). Technology-assisted parenting interventions for families experiencing social disadvantage: A meta-analysis. *Prevention Science*, 21, 714–727. <https://doi.org/10.1007/s11211-020-01128-0>
- Havighurst, S.S., Wilson, K.R., Harley, A.E., Prior, M.R., & Kehoe, C. (2010). Tuning in to kids: Improving emotion socialization practices in parents of preschool children—findings from a community trial. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51, 1342–1350. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2010.02303.x>
- Henderlong, J., & Lepper, M.R. (2002). The effects of praise on children's intrinsic motivation: A review and synthesis. *Psychological Bulletin*, 128, 774–795. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.128.5.774>
- Hinshaw, S.P. (1992). Externalizing behavior problems and academic underachievement in childhood and adolescence: causal relationships and underlying mechanisms. *Psychological Bulletin*, 111, 127–155. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.111.1.127>
- Högström, J., Enebrink, P., Melin, B., & Ghaderi, A. (2015). Eighteen-month follow-up of internet-based parent management training for children with conduct problems and the relation of homework compliance to outcome. *Child Psychiatry and Human Development*, 46, 577–588. <https://doi.org/10.1007/s10578-014-0498-7>
- Högström, J., Olofsson, V., Özdemir, M., Enebrink, P., & Stattin, H. (2017). Two-year findings from a national effectiveness trial: Effectiveness of behavioral and non-behavioral parenting programs. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 45, 527–542. <https://doi.org/10.1007/s10802-016-0178-0>
- Hoofdakker, B.J. van den, Veen-Mulders, L. van der, Sytema, S., Emmelkamp, P.M., Minderaa, R.B., & Nauta, M.H. (2007). Effectiveness of behavioral parent training for children with ADHD in routine clinical practice: a randomized controlled study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 46, 1263–1271. <https://doi.org/10.1097/chi.0b013e3181354bc2>
- Ingoldsby, E.M., & Shaw, D.S. (2002). Neighborhood contextual factors and early-starting antisocial pathways. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 5, 21–55. <https://doi.org/10.1023/A:1014521724498>
- Institute of Medicine (2015). *Psychosocial interventions for mental and substance use disorders: a framework for establishing evidence-based standards*. The National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/19013>

- Jones, T.L., & Prinz, R.J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: A review. *Clinical Psychology Review*, 25, 341–363. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2004.12.004>
- Jordans, M.J., Tol, W.A., Ndayisaba, A., & Komproe, I.H. (2013). A controlled evaluation of a brief parenting psychoeducation intervention in Burundi. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 48, 1851–1859. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2004.12.004>
- Kaehler, L.A., Jacobs, M., & Jones, D.J. (2016). Distilling common history and practice elements to inform dissemination: Hanf-model BPT programs as an example. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 19, 236–258. <https://doi.org/10.1007/s10567-016-0210-5>
- Kamins, M. L., & Dweck, C.S. (1999). Person versus process praise and criticism: Implications for contingent self-worth and coping. *Developmental Psychology*, 35, 835–847. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.35.3.835>
- Kaminski, J.W., Valle, L.A., Filene, J.H., & Boyle, C.L. (2008) A meta-analytic review of components associated with parent training program effectiveness. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 36, 567–589. <https://doi.org/10.1007/s10802-007-9201-9>
- Kling, Å., Forster, M., Sundell, K., & Melin, L. (2010). A randomized controlled effectiveness trial of parent management training with varying degrees of therapist support. *Behavior Therapy*, 41, 530–542. <https://doi.org/10.1016/j.beth.2010.02.004>
- Knapp, P.A., & Deluty, R.H. (1989). Relative effectiveness of two behavioral parent training programs. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18, 314–322. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1804_4
- Kotler, J.S., & McMahon, R.J. (2004). Compliance and noncompliance in anxious, aggressive, and socially competent children: The impact of the child's game on child and maternal behavior. *Behavior Therapy*, 35, 495–512. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(04\)80029-7](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(04)80029-7)
- Lange, M. de, Matthys, W., Veld, D. de, Foolen, N., Addink, A., Menting, A., & Bastiaansen, I. (2018). *Richtlijn Ernstige gedragsproblemen voor jeugdhulp en jeugdbescherming* (2^e versie). Nederlands Jeugdinstituut
- Leijten, P., Gardner, F., Melendez-Torres, G.J., Aar, J. van, Hutchings, J., Schulz, S., Knerr, W., & Overbeek, G. (2019). Meta-analyses: Key parenting program components for disruptive child behavior. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 58, 180–190. <http://10.1016/j.jaac.2018.07.900>
- Leijten, P., Gardner, F., Melendez-Torres, G.J., Knerr, W., & Overbeek, G. (2018). Parenting behaviors that shape child compliance: A multilevel meta-analysis. *PLOS ONE*, 10, e0204929. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0204929>
- Leijten, P., Melendez-Torres, G.J., Eradus, M., & Overbeek, G. (2021). Specificity of parenting program component effects: Relational, behavioral, and cognitive approaches to children's conduct problems. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 61, 458–460. <http://10.1016/j.jaac.2021.11.004>
- Leijten, P., Melendez-Torres, G.J., & Gardner, F. (2022). The most effective parenting program content for disruptive child behavior: A network meta-analysis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 63, 132–142. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13483>
- Leijten, P., Melendez-Torres, G.J., Gardner, F., van Aar, J., Schulz, S., & Overbeek, G. (2018). Are rela-

- tionship enhancement and behavior management the “Golden Couple” for reducing disruptive child behavior? Two meta-analyses. *Child Development*, 89, 1970–1982. <https://doi.org/10.1111/cdev.1305>
- Leijten, P., Raaijmakers, M.A., Orobio de Castro, B., Ban, E. van den, & Matthys, W. (2017). Effectiveness of the incredible years parenting program for families with socioeconomically disadvantaged and ethnic minority backgrounds. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 46(1), 59–73. <https://doi.org/10.1080/15374416.2015.1038823>
- Leijten, P., Thomaes, S., Orobio de Castro, B., Dishion, T.J., & Matthys, W. (2016). What good is labeling what's good? A field experimental investigation of parental labeled praise and disruptive child behavior. *Behaviour Research and Therapy*, 83, 134–141. <https://doi.org/10.1016/j.brat.2016.09.008>
- Leijten, P., Weisz, J.R., & Gardner, F. (2021). Research strategies to discern active psychological therapy components: A scoping review. *Clinical Psychological Science*, 9(3), 307–322. <https://doi.org/10.1177/2167702620978615>
- Lilienfeld, S.O., Ritschel, L.A., Lynn, S.J., Cautin, R.L., & Latzman, R.D. (2013). Why many clinical psychologists are resistant to evidence-based practice: Root causes and constructive remedies. *Clinical Psychology Review*, 33, 883–900. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2012.09.008>
- Lundahl, B., Risser, H.J., & Lovejoy, M.C. (2006). A meta-analysis of parent training: Moderators and follow-up effects. *Clinical Psychology Review*, 26, 86–104. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2005.07.004>
- McCart, M.R., Priester, P.E., Davies, W., & Azen, R. (2006). Differential effectiveness of behavioral parent-training and cognitive-behavioral therapy for antisocial youth: A meta-analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 525–541. <https://doi.org/10.1007/s10802-006-9031-1>
- Mejia, A., Calam, R., & Sanders, M.R. (2015). A pilot randomized controlled trial of a brief parenting intervention in low-resource settings in Panama. *Prevention Science*, 16, 707–717. <https://doi.org/10.1007/s1121-015-0551-1>
- Menting, A.T.A., Orobio de Castro, B., & Matthys, W. (2013). Effectiveness of the Incredible Years parent training to modify disruptive and prosocial child behavior: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 33(8), 901–913. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2013.07.006>
- Menting, A.T. A, Orobio de Castro, B., Wijngaards-de Meij, L.D., & Matthys, W. (2014). A trial of parent training for mothers being released from incarceration and their children. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 43, 381–396. <https://doi.org/10.1080/15374416.2013.817310>
- Mingebach, T., Kamp-Becker, I., Christiansen, H., & Weber, L. (2018). Meta-meta-analysis on the effectiveness of parent-based interventions for the treatment of child externalizing behavior problems. *PLOS ONE*, 13(9), e0202855. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0202855>
- Moffitt, T.E., & Scott, S. (2008) Conduct disorders of childhood and adolescence. In: M. Rutter, D. Bishop, D. Pine, S. Scott, J. Stevenson, E. Taylor, A. Thapar (Eds.). *Rutter's Child and Adolescent Psychiatry* (pp. 543–564). Blackwell Publishing Ltd.
- Morawska, A., Sanders, M.R. (2006). Self-administered behavioral family intervention for parents of toddlers: Part I. Efficacy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74, 10–19. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.74.1.10>

- Mouton, B., Loop, L., Stiévenart, M., & Roskam, I. (2018). Confident parents for easier children: A parental self-efficacy program to improve young children's behavior. *Education Sciences, 8*, 134–152. <https://doi.org/10.3390/educsci8030134>
- Niec, L.N., Barnett, M.L., Prewett, M., & Shanley Chatham, J.R. (2016). Group parent–child interaction therapy: A randomized control trial for the treatment of conduct problems in young children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 84*, 682–698. <https://doi.org/10.1037/a0040218>
- Nixon, R.D., Sweeney, L., Erickson, D.B., & Touyz, S.W. (2004). Parent–Child Interaction Therapy: One-and two-year follow-up of standard and abbreviated treatments for oppositional preschoolers. *Journal of Abnormal Child Psychology, 32*, 263–271. <https://doi.org/10.1023/B:JACP.0000026140.60558.05>
- O'Dell, S.L., Krug, W.W., Patterson, J.N., & Faustman, W.O. (1980). An assessment of methods for training parents in the use of time-out. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 11*, 21–25. [https://doi.org/10.1016/0005-7916\(80\)90046-4](https://doi.org/10.1016/0005-7916(80)90046-4)
- O'Dell, S.L., Mahoney, N.D., & Horton, W.G., & Turner, P.E. (1979). Media-assisted parent training: Alternative models. *Behavior Therapy, 10*, 103–110. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(79\)80013-1](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(79)80013-1)
- Ogden, C.L., Moffitt, T.E., Broadbent, J.M., Dickson, N., Hancox, R.J., Harrington, H., Poulton, R., Sears, M.R., Murray Thomson, W., & Caspi, A. (2008). Female and male antisocial trajectories: From childhood origins to adult outcomes. *Development and Psychopathology, 20*, 673–716. <https://doi.org/10.1017/S0954579408000333>
- Ogden, T., & Hagen, K.A. (2008). Treatment effectiveness of parent management training in Norway: A randomized controlled trial of children with conduct problems. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 76*, 607–621. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.76.4.607>
- Ogilvie, J.M., Stewart, A.L., Chan, R.C., & Shum, D.H. (2011). Neuropsychological measures of executive function and antisocial behavior: A meta-analysis. *Criminology, 49*, 1063–1107. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2011.00252.x>
- Owen, D.J., Slep, A.M., & Heyman, R.E. (2012). The effect of praise, positive nonverbal response, reprimand, and negative nonverbal response on child compliance: A systematic review. *Clinical Child and Family Psychology Review, 15*, 364–385. <https://doi.org/10.1007/s10567-012-0120-0>
- Parpal, M., & Maccoby, E.E. (1985). Maternal responsiveness and subsequent child compliance. *Child Development, 56*, 1326–1334. <https://doi.org/1130247>
- Patterson, G.R. (1982) Coercive family process. Castalia.
- Pevsner, R. (1982). Group parent training versus individual family therapy: An outcome study. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry, 13*, 119–122. [https://doi.org/10.1016/0005-7916\(82\)90052-0](https://doi.org/10.1016/0005-7916(82)90052-0)
- Phaneuf, L., & McIntyre, L.L. (2007). Effects of individualized video feedback combined with group parent training on inappropriate maternal behavior. *Journal of Applied Behavior Analysis, 40*, 737–741. <https://doi.org/10.1901/jaba.2007.737-741>
- Put, C.E. van der, Assink, M., Gubbels, J., & Solinge, N.F.B. van (2018). Identifying effective components of child maltreatment interventions: a meta-analysis. *Clinical Child and Family Psychology Review, 21*, 171–202. <https://doi.org/10.1007/s10567-017-0250-0>

- Reid, M.J., Walter, A.L., O'leary, S.G. (1999). Treatment of young children's bedtime refusal and nighttime wakings: A comparison of "standard" and graduated ignoring procedures. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 27, 5–16. <https://doi.org/10.1023/A:1022606206076>
- Riley, A.R., Wagner, D.V., Tudor, M.E., Zuckerman, K.E., & Freeman, K.A. (2017). A survey of parents' perceptions and use of time-out compared to empirical evidence. *Academic Pediatrics*, 17, 168–175. <https://doi.org/10.1016/j.acap.2016.08.004>
- Roberts, M.W. (1988). Enforcing chair timeouts with room timeouts. *Behavior Modification*, 12, 353–370. <https://doi.org/10.1177/01454455880123003>
- Roberts, M.W., McMahon, R.J., Forehand, R., Humphreys, L. (1978). The effect of parental instruction-giving on child compliance. *Behavior Therapy*, 9, 793–798. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(78\)80009-4](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(78)80009-4)
- Siegel, D., & Bryson, T.P. (2014). "Time-outs" are hurting your child. Time. September 23. <http://time.com/3404701/disciplinetime-out-is-not-good>
- Skinner, B.F. (1950). Are theories of learning necessary? *Psychological Review*, 57, 193–216. <https://doi.org/10.1037/h0054367>
- Smith, J.D., Dishion, T.J., Shaw, D.S., Wilson, M.N., Winter, C.C., & Patterson, G.R. (2014). Coercive family process and early-onset conduct problems from age 2 to school entry. *Development and Psychopathology*, 26, 917–932. <https://doi.org/10.1017/S0954579414000169>
- Spencer, C.M., Topham, G.L., & King, E.L. (2020). Do online parenting programs create change?: A meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 34, 364–374. <https://doi.org/10.1037/fam0000605>
- Stattin, H., Enebrink, P., Özdemiir, M., & Giannotta, F. (2015). A national evaluation of parenting programs in Sweden: The short-term effects using an RCT effectiveness design. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 83, 1069–1084. <https://doi.org/10.1037/a0039328>
- Sulik, M.J., Blair, C., Mills-Koonce, R., Berry, D., Greenberg, M., & Family Life Project Investigators (2015). Early parenting and the development of externalizing behavior problems: Longitudinal mediation through children's executive function. *Child Development*, 86, 1588–1603. <https://doi.org/10.1111/cdev.12386>
- Sumargi, A., Sofronoff, K., & Morawska, A. (2015). A randomized-controlled trial of the Triple P-Positive Parenting Program seminar series with Indonesian parents. *Child Psychiatry and Human Development*, 46, 749–761. <https://doi.org/10.1007/s10578-014-0517-8>
- Sutton, C. (1992). Training parents to manage difficult children: A comparison of methods. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, 20, 115–139. <https://doi.org/10.1017/S0141347300016906>
- Thongseiratch, T., Leijten, P., Melendez-Torres, G.J. (2020). Online parent programs for children's behavioral problems: A meta-analytic review. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 29, 1555–1568. <https://doi.org/10.1007/s00787-020-01472-0>
- Tully, L.A., & Hunt, C. (2016). Brief parenting interventions for children at risk of externalizing behavior problems: A systematic review. *Journal of Child and Family Studies*, 25, 705–719. <https://doi.org/10.1007/s10826-015-0284-6>
- Wahler, R.G., & Meginnis, K.L. (1997). Strengthening child compliance through positive parenting practices: What works? *Journal of Clinical Child Psychology*, 26, 433–440. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2604_12

- Warneken, F., & Tomasello, M. (2008). Extrinsic rewards undermine altruistic tendencies in 20-month-olds. *Developmental Psychology*, 44, 1785–1788. <https://doi.org/10.1037/a0013860>
- Webster-Stratton, C. (1990). Long-term follow-up of families with young conduct problem children: From preschool to grade school. *Journal of Clinical Child Psychology*, 19, 144–149. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp1902_6
- Webster-Stratton, C., Kolpacoff, M., & Hollinsworth, T. (1988). Self-administered videotape therapy for families with conduct-problem children: Comparison with two cost-effective treatments and a control group. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56, 558–566. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.56.4.558>
- Webster-Stratton, C., & Reid, M.J. (2010). The Incredible Years Parents, Teachers, and Children Training Series: A multifaceted treatment approach for children with conduct disorders. In J.R. Weisz & A.E. Kazdin, *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents* (pp. 194–210). Guilford Press.
- Weisenmuller, C., & Hilton, D. (2021). Barriers to access, implementation, and utilization of parenting interventions: Considerations for research and clinical applications. *American Psychologist*, 76, 104–115. <https://doi.org/10.1037/amp0000613>
- Weisz, J.R., & Kazdin, A.E. (2010). *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents*. Guilford Press.
- Zeijl, J. van, Mesman, J., IJzendoorn, M.H. van, Bakermans-Kranenburg, M.J., Juffer, F., Stolk, M.N., ... & Alink, L.R. (2006). Attachment-based intervention for enhancing sensitive discipline in mothers of 1-to 3-year-old children at risk for externalizing behavior problems: a randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74, 994–1005. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.74.6.994>
- Zisser, A., & Eyberg, S.M. (2010). Parent-child interaction therapy and the treatment of disruptive behavior disorders. In J.R. Weisz & A.E. Kazdin, *Evidence-based psychotherapies for children and adolescents* (pp. 179–193). Guilford Press.